

Голтвяниця Н. Ю.,

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

ТЕРМІНИ З ПРЕФІКСАМИ З СЕМОЮ ПОРІВНЯННЯ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Статтю присвячено розгляду функціонування префіксів з семою порівняння та способів їх відтворення у французькій, англійській, українській та російській мовах у галузі металознавства. Встановлено, що при введенні термінів з латинськими й грецькими префіксами з семою порівняння до української та російської терміносистем, перевага все ж таки надається транслітерації і калькуванню.

Ключові слова: порівняння, префікси, металознавство.

Статья посвящена рассмотрению функционирования приставок с семой сравнения и способов их реализации во французском, английском, украинском и русском языках в сфере металлургии. Установлено, что при введении терминов с латинскими и греческими формантами в украинскую и русскую терминотерминосистемы, предпочтение отдается транслитерации и калькированию.

Ключевые слова: сравнение, приставки, металлургия.

The article touches upon the comparative prefixes in French, English, Ukrainian and Russian in extractive metallurgy. It was shown that Latin and Greek comparative prefixes are mostly borrowed into Ukrainian and Russian by transliteration or loan translation.

Key words: comparison, prefix, extractive metallurgy.

Постановка проблеми. Категорія порівняння як важлива гносеологічна категорія продовжує привертати увагу науковців. Порівняння є важливим інструментом подання нового знання, наприклад, у сфері матеріалознавства, де характеристики нового матеріалу, сплаву описують через порівняння з вже існуючими матеріалами. Вираження порівняння відбувається як невербально (за допомогою схем, малюнків, діаграм тощо) так і вербально (за допомогою лексем, граматичних форм та синтаксичних конструкцій зі значенням порівняння). Винахід нового матеріалу або відкриття досі невідомої властивості іноді призводить до появи нового терміна, який у свою чергу потрапляє до інших мовних систем відповідно до чинних мовних законів. Частина термінів має префікси з семою подібності або відмінності латинського або грецького походження. І переклад саме таких лексем іноді викликає труднощі у роботі з науково-технічними текстами, оскільки постає питання відтворення цих морфем у мові перекладу.

Об'єктом нашої наукової розвідки стали термінолексеми з префіксами зі значеннями подібності та відмінності, а **предметом** – особливості їх відтворення у французькій, англійській, українській та російській мовах. Матеріалом став корпус термінів з «Термінологічного словника. Метали» [1; 2].

Категорія порівняння різнобічно розглядалася у сучасній лінгвістиці, про що свідчать роботи І.М. Ковальчук [3], І.К.Кучеренко [4], В.М.Огольцева [5], Т.П. Павлюк [6] та ін. Але більшість досліджень все ж таки проводилась на матеріалі однієї мови, тоді як порівняльний аналіз відтворення гносеологічної категорії порівняння безсумнівно став би у нагоді при викладанні науково-технічного перекладу студентам.

З-поміж різних класифікацій порівняння ми вважаємо досить вдалою зроблену Ж. Толя на матеріалі французької мови [7, с. 39-47]. Серед засобів вираження порівняння у науково-технічних текстах вона виділяє математичні символи (невербальні засоби – Н.Г.) та градуйоване, неградуйоване і пропорційне порівняння (вербальні засоби – Н.Г.). Градуйоване порівняння передбачає встановлення градуйованого зв'язку між двома об'єктами, неградуйоване – встановлення подібності чи відмінності, а пропорційне – пропорційної залежності між двома чи більше характеристиками.

З-поміж різних засобів вербалізації градуйованого та неградуйованого порівняння Ж. Толя виокремлює префікси грецького та латинського походження на позначення переваги (*hyper-*, *macro-*, *super-*, *sur-*, *ultra-*), рівності (*équi-*, *iso-*), меншості (*infra-*, *hypo-*, *micro-*, *mini-*, *sous-*, *sub-*), подібності (*auto-*, *homéo-*, *homo-*, *iso-*) та відмінності (*allo-*, *hétéro-*).

Вибір зупинимо саме на латинських та грецьких формантах, оскільки саме вони найчастіше є продуктивними у багатьох мовах, а також запозичуються з новими термінами.

Нами було проаналізовано вибраний методом суцільної вибірки зі словника корпус термінів з вище зазначеними префіксами. У якості вихідної мови брали французьку з двох причин: по-перше, ця мова утворилася на основі латини та впродовж усієї історії свого розвитку використовувала латину як джерело для збагачення власної лексичної системи, а по-друге, класифікацію запропоновано саме французькою дослідницею. Далі ми порівнювали, за якими дериваційними моделями створювалися еквівалентні терміни в англійській, українській та російській мовах.

Зупинимося на кожному з префіксів детальніше.

Префікс *hyper-* зберігається в англійському еквіваленті, або ж як і в українському та російському замінюється словосполученням; в двох останніх мовах помічено також його заміну формантом з власних мовних ресурсів:

hypertrempe – *quench annealing*, *solution annealing* – *гартування на твердий розчин*, *обробка на твердий розчин* – *закалка на твердый раствор*, *обработка на твердый раствор*;

hypereutectique alliage – *hypereutectic alloy* – *заэвтектичний сплав* – *заэвтектический сплав*.

Префікс *macro-* зберігається в англійських еквівалентах, а також запозичується українською та російською мовами:

macro-élément de corrosion – corrosion macrocell – корозійний макроелемент – коррозионный макроэлемент; macropore – macropore – макропора (ПМ) – макропора (ПМ).

Префікс *super-* зберігається в англійських еквівалентах, або замінюється близьким за значенням *ultra-*, тоді як в українській та російській мовах перевага надається власним формантам (укр. *над-*, рос. *сверх-*), хоч і зустрічаються суплетивні еквіваленти та запозичення:

supraconducteur à haute température – high temperature superconductor – високотемпературний надпровідник – високотемпературный сверхпроводник;

superalliage – superalloy – жароміцний сплав – жаропрочный сплав;

superplasticité – superplasticity – надпластичність – сверхпластичность;

revêtements superdurs – superhard coatings – надтверді покриття – сверхтвердые покрытия;

superinvar – superinvar – суперінвар – суперинвар;

grain superfine – ultrafine grain – ультрадрібне зерно – ультрамелкое зерно.

Префікс *sur-* є власне французьким формантом, синонімічним до *super-* та *supra-*, в англійській мові йому відповідають власний *over-* та латинський *super-*, тоді як в українській та російській мовах перевага надається власним *пере-*, та *сверх-/над-*:

surchauffe, surchauffage – superheating, overheating – перегрів – перегрев;

surstructure – superlattice – надструктура, надгратка – сверхструктура, сверхрешетка.

Префікс *équi-* зберігається в англійській мові, а в українській та російській йому відповідає *рівно-* /*равно-*:

équilibre metastable – metastable equilibrium – метастабільна рівновага – метастабильное равновесие;

grain équiaxe – equiaxed grain – рівновісне зерно – равноосное зерно.

Префікс *iso-* є вживаним у всіх чотирьох мовах, але поряд із синонімами, утвореними за іншою дериваційною моделлю з власних ресурсів:

compression isostatique – isostatic pressing – ізостатичне пресування, ізостатичне формування – изостатическое прессование, изостатическое формирование;

isotropie – isotropy – ізотропія – изотропия;

isolateur – nonconductor, insulator – непровідник, ізолятор – непроводник, изолятор.

Префікс *hypo-* в українській та російській мовах замінюється власним формантом *до-*:

alliage hypoeutectique – hypoeutectic alloy – доевтектичний сплав – доэвтектический сплав.

Префікс *micro-* або є присутнім у всіх чотирьох мовах, або замінюється синонімічними словосполученнями:

image électro-optique – electron micrograph – електронно-оптичне зображення – электронно-оптическое изображение;

essai de microdureté – microhardness test – випробування на мікротвердість – испытание на микротвердость;

micro-élément de corrosion – corrosion microcell – корозійний мікроелемент – коррозионный микроэлемент.

У випадку з синонімічними префіксами *sous-*, *sub-* перевага надається власним формантам (*under-*; *не-*, *під-*; *не-*, *под-*) для термінів, поширених у загальній мові, та латинським – у професійній:

sous-saturation – undersaturation – ненасичений стан – ненасыщенное состояние;

sous-couche – underlayer – підшар – подслой;

sous-grain – subgrain – субзерно, блок – субзерно, блок

sous-structure, structure de sous-grain – substructure, subgrain structure – субструктура, блокова структура, тонка структура – субструктура, блочная структура, тонкая структура;

poudre très fine – submicron powder – дисперсний порошок – дисперсный порошок.

Префікс *homo-* запозичується чотирма вищезгаданими терміносистемами:

homogénéisation – homogenization – гомогенізація – гомогенизация, хоч і вживається паралельно в українській та російській мовах з власними синонімічними словосполученнями:

système homogène – homogeneous system – гомогенна система, однорідна система – гомогенная система, однородная система.

У випадку подальшої деривації з використанням заперечних префіксів при перекладі в українській та російській мовах вдаються до власних словотвірних формантів:

nonhomogeneite de grains – grain size nonhomogeneity – різнозернистість – разнозернистость.

Префікс *allo-* запозичується усіма чотирма мовами:

allotropie – allotropy – алотропія – аллотропия.

Префікс *hétéro-*, хоч і запозичується у більшості випадків, але все ж таки вживається паралельно з власне українським та російським заперечним префіксом *не-*:

système hétérogène – heterogeneous system – гетерогенна система, неоднорідна система – гетерогенная система, неоднородная система.

В окремих випадках при потраплянні нового терміна до терміносистеми відбувається заміна префіксів, наприклад, *extra-* на *ультра-*:

acier à extra-bas carbone – extra-low-carbon steel – ультранизковуглецева сталь – ультранизкоуглеродистая сталь.

Висновки. Порівнявши використання префіксів у термінах з металознавства у чотирьох мовах, можемо зазначити, що латинські і грецькі форманти є продуктивними у французькій та англійській мовах, тоді як до української та російської мов вони запозичуються разом з новими поняттями та термінами на їх позначення. Однак, у випадку, якщо термін достатньо часто є вживаним у мовленні широкого загалу, а не виключно фахівців, перевага надається префіксам з власних мовних ресурсів, або ж паралельно використовуються кальки

разом зі лексемами з власних ресурсів, на що обов'язково мають звертати, наприклад, студенти-майбутні перекладачі при роботі з подібними текстами.

Перспективи подальших досліджень. Аналіз можна поглибити, звернувшись до інших сфер людської діяльності та звертаючи особливу увагу на відтворенні у перекладі саме неологізмів з префіксами з семою порівняння, а також продовжити дослідження, долучивши й інші вербальні засоби вираження порівняння.

Література:

1. Блантер М. С., Новиков В. Ю. и др. Терминологический словарь. Металлы. В 2-х томах, том 1-ый. А-М. – Москва-Запорожье : Моторсич, 2005. – 512 с.
2. Блантер М. С., Новиков В.Ю. и др. Терминологический словарь. Металлы. В 2-х томах, том 2-ой. Н-Я. – Москва-Запорожье : Моторсич, 2005. – 524 с.
3. Ковальчук І. М. Порівняння в російських замовляннях : система образів і семантика їх номінацій : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.02 / І. М. Ковальчук. – Київ, 2011. – 20 с.
4. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. – 106 с.
5. Огольцев В. М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. Изд. 2, испр. и доп. – М. : Либроком, 2010. – 177 с.
6. Павлюк Т. П. Порівняльні звороти в сучасному українському поетичному тексті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Т. П. Павлюк. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
7. J. Tolas Le français pour les sciences. – PUG, 2004. – 303 p.